

▷ SZÖVEG: SZIGETI-BÖRÖCZ FERENC

LETTORSZÁG

SMUKI

... azaz ízlésesen elrendezett. Furcsa, hogy az ország megalapításának 100. évfordulójára nem született egy hasonló című könyv, amely gyorsan felkerülhetne az európai nemzetek kulturális identitására kíváncsi könyvlistákra a „hygge”^{*} típusú könyvek mellé. Smuki-e vagy sem, aktuális kérdés, hogy a maroknyi lett nép hogyan maradt meg a mindig is kifejezetten erős külső kulturális hatások közepette, és miként éli meg a jelen történelmi időket e sok tekintetben Magyarországgal is összevethető, kis ország?

^{*}A dánok trükkjei a boldogabb élethez

A NYÁRI NAPFORDULÓ ÜNNEPE

Lettországban húsvétkor hagyományosan egy nagy állóhintát építettek a közeli dombtetőre, lehetőleg két tölgyfa közé, hogy a friss, tavaszi levegő megtisztítsa a hintázókat. E régi népszokás korántsem ritka a pogány gyökereire és európai identitására egyaránt büszke Lettországnak. Mint mindenhol északon, a nyári napforduló ünnepe is kiemelt jelentőségű. De mindemellett Lettországnak ruhára varrva vagy egyes otthonokban a bejárati ajtó felett még ma is találkozunk ősi szimbólumokkal: a jó szerencse jelével, a Laimával, vagy Austra fájával, a családok védelmezőjével. Sőt, egyes építészek még ma is ellenőrzik a föld alatt futó „energiavonalakat”, mielőtt nekifognának egy ház tervezésének (igaz, Skandináviában az erdei lényekben való hit akár épülő utak nyomvonalát is megváltoztathatja...).

Az északi népekkel való látszólagos vagy tényleges kulturális párhuzamok talán onnan erednek, hogy a lett nép ősei különböző balti (tehát a balti nyelvcsaládba tartozó nyelveket beszélő) törzsek voltak, akik i. e. 2500-tól kezdve telepedtek le a mai Lettország területén. Az ország keleti részén a latgalok éltek (ma: Latgale régió), a nyugati részén a kurok (ma: Kurzeme régió) laktak, míg a Kurzeme és a Daugava folyó közé eső terület (Zemgale) lakói a szemigalok voltak (Zemgale). A fővárostól északra fekvő területet a finnugor lívek lakták, innen ered a mai Lettország és Észtország területének történelmi neve, a Livónia.

Lettországban ruhára varrva vagy egyes otthonokban a bejárati ajtó felett még ma is találkozunk ősi szimbólumokkal: a jó szerencse jelével, a Laimával, vagy Austra fájával, a családok védelmezőjével.

GYEREKEK A HÚSVÉTI HINTÁN

LETTORSZÁGBAN INKÁBB HAGYOMÁNYÖRZÉS A HINTA, DE A SZOMSZÉDOS ÉSZTORSZÁGBAN ÉL EGY MODERN, ÁTFORDULÓS VERZIÓ IS: AZ AKÁR 10 MÉTERES RUDAZATÚ HINTÁT ÁTFORDÍTANI NEM KIS MUTATVÁNY, IGAZ, AZT EGY EMBER HAJTJA, ERŐSEN BESZÚJAZVA

A FÜRDŐHÁZ

A LETT KULTÚRÁBAN HAGYOMÁNYOSAN KÉT VILÁG TALÁLKOZÁSI PONTJA, ÍGY AZTÁN A NŐK GYAKRAN ITT SZÜLTEK, DE TEMETÉS ELŐTT IS ITT CSENDESEDEK LE A HOZZÁTARTÓZÓK (KEZDŐ OLDALPÁR)

A NYÁRI NAPFORDULÓ ÜNNEPE,
A TŰZ MELLETT A JUMIS, AZAZ A JÓLÉT
ÉS A TERMÉKENYSÉG SZIMBÓLUMÁVAL

FOTÓ: SANDRA IRISTE

FOTÓ: IMANTS URTĀNS

FOTÓ: LATVIAN NATIONAL CENTRE FOR CULTURE

A LIEVARDE-SZALAG: AZ ORSZÁG SZIMBÓLUMA

Lett barátom, Sabine gyakran és élvezettel énekel, örömmel fakad dalra lényegében bármikor és bárhol. És ezzel Lettországnak nincs egyedül: a lettek kétségtelenül erős és élő kapcsolatban vannak nemcsak pogány eredetű szokásaikkal, de népi kultúrájukkal is, aminek egyik központi eleme a lett népdalok gyűjteménye: ez a világ egyik legnagyobb népi öröksége, s erre nagyon büszkék is: a 4-6 soros, ún. „dainákból” nem kevesebbet, mint 1,2 milliót jegyeztek le! E dalok bizonyos szempontból a japán haikusokhoz hasonlók: tömörek és tele vannak életszimbólumokkal. A Lett Dal- és Táncünnepet pedig már 1873 óta szervezi meg az ország minden július végén Rigában, ahol évente mintegy 20 000 népdalénekes és 15 000 táncos(!) lép fel. Nemhiába vált a rendezvény az UNESCO szellemi öröksége részévé.

Arra pedig, hogy a lett kultúra mennyire magába építette a különböző kulturális hatásokat és hozott létre új értéket, a legjobb példa az ország egyik másik szimbóluma, a Lievarde-szalag. Ez eredetileg a női viselet része volt, látványos, geometrikus mintái összesen 22 alkalommal váltották egymást, így eredetileg 3 méter hosszú is lehetett. A geometriai minták valóban különösek, elsősre feltűnik például a szvasztika ázsiai jele. Állítólag rituális védettséget nyújtott viselőjének, de az is lehet, hogy mesemondáshoz alkalmazták sorvezetőként. Ma viszont rövidített verziója könnyvjezőként funkcionál és a szuvenírboltok népszerű kelléke. Nem mellesleg pedig rengeteg művész próbálja újraértelmezni. A népi kultúra másik jelképe a szintén jellegzetesen északi egyujjas kesztyű. Ma is élő hagyomány: 2006-ban a NATO-csúcs mind a 4500 képviselője kapott egy pár egyedi kesztyűt!

Kis ország, jellegzetes kultúrával és nagy teljesítménnyel: akárcsak mi, magyarok, a lettek is büszkék arra, hogy létszámarányosan nagyon jól teljesítettek a 2014-es olimpián és a lett művészek világszerte elismertek. Állítólag az éneklés jót tesz az egészségnek. Ezért-e vagy sem, mindenesetre a lettek meglehetősen jól vették a történelem nem kis kanyarjait, bár az egészségmegőrzés terén akad még tennivalójuk...

Népi kultúrájuk egyik központi eleme a lett népdalok gyűjteménye: ez a világ egyik legnagyobb népi öröksége, s erre nagyon büszkék is: a 4-6 soros, ún. „dainákból” nem kevesebbet, mint 1,2 milliót jegyeztek le!

Mivel ez a terület a germán és szláv érdekszférák határán helyezkedik el, ezért valóságos csoda, hogy sem a lettek, sem a litvánok nem süllyedtek el a történelem viharában, de nem is olvadtak be a hódító népcsoportokba, mint megannyi balti törzs és nyelv. Rajtuk kívül egyedül a latgal nyelvű maradt fenn Lettországnak, amelyet a latgal kisebbség beszél. És igen, természetesen a nyelv is fontos tényező: a lett nyelv az indoeurópai nyelvcsalád balti csoportjába tartozik, azaz nem sorolható sem a germán, sem a szláv nyelvek közé. Amennyiben a latgalt csak nyelvjárásnak tekintjük, a lett nyelv legközelebbi és egyetlen élő rokona a litván nyelv, amelytől azonban a szóincse oly mértékben eltér, hogy – a közhiedelemmel ellentétben – a beszélők nem értik meg egymást (az észtek pedig ugye gyökeresen más, finnugor nyelvet beszélnek).

TÁNCOSOK A LETT DAL- ÉS TÁNCÜNNEPEN

A NYÁRI NAPFORDULÓ IDEJÉN LÉNYEGÉBEN AZ EGÉSZ ORSZÁG VIRÁGKOSZORÚT HORD

A LIEVARDE-SZALAG

ÚTON-ÚTFÉLEN SZEMÜNK ELÉ KERÜL LETTORSZÁGNAN. ANNYIRA ERŐS SZIMBÓLUM, HOGY MÉG A LETTEK ÚTLEVELÉBEN IS MEGTALÁLHATÓ

FOTÓ: LITA KRONE

FOTÓ: LATVIA TRAVEL LIAA

LETTORSZÁG-SMUKI

A lettek szeretik, ha valami „smuki”, legyen az egy teríték vagy egy WORD-dokumentum. Lehet, hogy a smuki iránti vágy a népművészet motívumvilágának geometria-túlsúlyából ered? De az is lehet, hogy a harmonikus lett táj varázsolja így el a lelket?...

Lettország területének felét gyönyörű erdők borítják, így nem csoda, hogy – hasonlóan az északi népekhez – a lettek szentként tisztelik a fákat és a tájfutás és a gombászás nemzeti sport. De a fa központi „elem” a lett dizájnban is: rengeteg a fajták, sőt, még telefontok és futóbicikli is készül fából. Lévén az éghajlat már meglehetősen hűvös errefelé, mocsárból is van néhány a nagy erdőkben, amely szintén erős szimbóluma a lett léleknek: ami ott elsüllyed, az megőrződik, és így ráépül a jelen. A hatalmas erdőket pedig mintegy 12 000 kisebb folyó és 3000-nél is több tó teszi még hangulatosabbá, így az evezés és a vadkempingezés szintén népi sportnak tekinthető Lettországnak.

Az ország másik része termékeny síkság, a legmagasabb pont pedig a mindössze 312 m magas Gaizins, amelyet tulajdonosa, Inese Apele 2018-ban éppen a centenárium tiszteletére adományozott az államnak. Smuki-e vagy sem, de a lettek kevesebb hangsúlyt fektettek az autópálya-fejlesztésre, ezért nemhogy autópályát nem találunk az országban, de sok faluba direkt csak – igaz, jól elegyengetett – kavicsos út vezet.

Lévén az éghajlat már meglehetősen hűvös errefelé, mocsárból is van néhány a nagy erdőkben, amely szintén erős szimbóluma a lett léleknek: ami ott elsüllyed, az megőrződik, és így ráépül a jelen.

ERDŐK, TAVAK, FOLYÓK:

KILÁTÁS LETTORSZÁG LEGMAGASABB „CSÚCSÁRÓL”, AHOLO NYÁRON SZABADTÉRI TÁNC-, TÉLEN SPORTVERSENYEK ZAJLANAK

A SZECESSZIÓ EURÓPAI FŐVÁROSA

A XIX. ÉS A XX. SZÁZAD FORDULÓJÁN VIRÁGZÓ RIGÁBAN A VÁROSRÖBBANÁS FELÜLÍRTA AZ AKKORI OROSZORSZÁGBAN ÉLŐ RÉGI TILALMAT, MISZERINT A VÁROSFALON TÚL CSAK FAHÁZAKAT SZABAD ÉPÍTENI. ÍGY SZÜLETETT MEG AZ A HIHETETLENÜL ELEGÁNS SZECESSZIÓS NEGYED AZ ÓVÁROS KÖZVETLEN KÖZELÉBEN, AMELY PÁRIZS ÉS BÉCS LEGSZEBB UTCÁKÉPEIT IDÉZI, ÉS RIGÁT A SZECESSZIÓ EURÓPAI FŐVÁROSÁVÁ AVATJA

Rigát egy német püspök alapította 1201-ben, hogy nagyon gyorsan az egyik leggazdagabb Hanza-várossá váljon. A 13. század elején a Német Lovagrend a Baltikum jelentős részét meghódította, így jött létre Livónia.

FOTÓ: LATVIA TRAVEL LIAA

KELET VS. NYUGAT

Lettország 1918. november 18-án „született meg”. Ha valamire használható a hinta mint szimbólum, az itteni történelemre mindenképpen. Az ország különböző civilizációk között lavírozott egész történelme során. Az egykori balti törzsek területén évszázadokig a németek uralkodtak: a kikötők 1180-ban lettek a Hanza-szövetség tagjai, Rigát pedig egy német püspök alapította 1201-ben, hogy nagyon gyorsan az egyik leggazdagabb Hanza-várossá váljon. A 13. század elején a Német Lovagrend a Baltikum jelentős részét meghódította, így jött létre a már említett Livónia. A 16. században aztán jó nagyot fordult a világ a lettekkel: a lovagrendi állam felbomlott, a mai Lettország egyes területeit rövidebb ideig a lengyelek, hosszabb ideig a svédek, majd az oroszok birtokolták. Így lehetséges, hogy a 17. században Riga Svédország második városa volt, nem sokkal később pedig Oroszország

legfontosabb kikötőjeként volt ismert. A cári Oroszország idejében Riga virágzott: ennek ékes bizonyítéka, hogy míg a szecesszió fővárosának tartott Prágában vagy Barcelonában kb. 350-350 szecessziós épületet találunk, addig Rigában ennek több mint a dupláját!

Az I. világháborúban Lettország jelentős része német megszállás alá került, majd Németország háborús veresége után 1918. november 18-án Rigában kikiáltották a független Lett Köztársaságot. Az új állam

területe 65 791 km², lakossága 1,9 millió fő (73% lett, 10% orosz, 4% német) volt. De a lettek nem sokáig ülhetek a babérjaikon: az 1939-ben létrejött Molotov–Ribbentrop-paktum értelmében Lettország a szovjet érdekövezet része lett, s ezzel bizony máig ható változások érték az országot. A szovjet múlt természetesen az élet szinte minden pontján rajtahagyta bélyegét az országon, a mai mindennapokra mégis az erőteljes betelepítéseknek köszönhető demográfiai változás hat legjobban. Az Oroszországhoz közeli városokban több helyütt az oroszok vannak többségben, de a szocialista időkben erőből fejlesztett Rigában is 50% az orosz kisebbség aránya.

Ettől nem függetlenül a rendszerváltás is másképp zajlott. Lettországnak is megvan a rendszerváltással kapcsolatos, a szovjetekkel szembeni függetlenségi törekvése: 1989. augusztus 23-án 2 millió ember 676 km hosszan kapaszkodott össze a három balti államban, összekötve a fővárosokat. A balti lánc néven ismert esemény a világtörténelem leglátványosabb békés flash-mobja volt: bár akkor még sem internet, sem mobiltelefon nem létezett, cserébe komoly cenzúra alatt működött a sajtó, úgyhogy valóban logisztikai bravúr volt a tüntetést összehozni.

1990. május 4-én – hasonlóan a többi balti országhoz – Lettország is kikiáltotta függetlenségét, de a szovjetek itt – eltérően térségünk országaitól – szorítottak a gyeplőn: 1991. január 13-án a hadsereg különleges egységeinek bevetésével próbálták gátat vetni Litvániában az elszakadási törekvéseknek, s az összecsapások 14 halálos áldozatot követeltek. Ennek hallatára félmillió ember özönlött Riga utcáira, barrikádokat emelve próbálták megakadályozni, hogy Rigában is hasonló történjen. Bár a 10 napos incidens alatt 6 ember meghalt, alapvetően mégis a békés erő győzött.

A frissen elnyert függetlenség és a kényes demográfiai szerkezet fényében nem meglepő, hogy mindhárom balti állam erőteljes nyugati orientációjú politikát folytat. A NATO-, illetve EU-tagság ellenére a lett társadalomban komoly aggodalmat váltott ki a Krím félsziget Oroszországhoz csatolása.

FOTÓ: GUNĀRS JANAITIS

A RIGAI BARRIKÁDOK
SZINTÉN AZ
ERŐSZAKMENTES
ELLENÁLLÁS NEMZETKÖZI
SZIMBÓLUMÁVÁ VÁLTAK
ÉS NEMCSAK A LETTEK
SZEMÉBEN

A BALTI LÁNC
A MOLOTOV–RIBBENTROP-PAKTUM
MEGKÖTÉSÉNEK ÖTVENEDIK
ÉVFORDULÓJÁN JÖTT LÉTRE
EZ A CSODÁS TÖRTÉNELMI ESEMÉNY,
AMELY FELKERÜLT AZ UNESCO
„A VILÁG EMLÉKEZETE PROGRAMJA”
(MEMORY OF THE WORLD
PROGRAMME) LISTÁJÁRA IS

FOTÓ: ULDIS BRIEDIS

Latvija 100

A HINTA – ÚGY NÉZ KI – MARAD...

A rendszerváltás óta eltelt időszak társadalmi-gazdasági változásai Lettországnak sok tekintetben összehasonlíthatók Magyarország adataival. Az 1 főre jutó GDP tekintetében például Lettország mélyebbről indult a rendszerváltáskor, cserébe jó esélye van arra, hogy a volt szocialista államok között futó sajátos gazdasági versenyben – hasonlóan az észtekhez, a szlovákokhoz, a litvánokhoz és a lengyelekhez – lehagyja Magyarországot. 1990-ben ugyanis 60%-kal kevesebb bruttó hazai terméket termelt 1 főre vetítve, mint hazánk, ám mára ez a különbség 7%-ra csökkent. (Amihez azt is hozzá kell tenni, hogy a lett gazdaság a 10 évvel ezelőtti válság hatásait jobban megsínylette, mint a magyar.)

Lettország nagy társadalmi-gazdasági árnyéka az oroszokhoz való viszonyulás mellett a demográfia: Litvániával együtt ez Európa leginkább „elhagyott” országa, azaz arányaiban innen vándoroltak ki a legtöbben az elmúlt három évtizedben. Sokat elárul a

jelentős orosz kisebbség helyzetéről az is, hogy a kivándorlók között az orosz kisebbség tagjai felülreprezentáltak (az EU-s normáknak megfelelő kisebbségi jogokban csak azon személyek részesülnek, akik rendelkeznek lett állampolgársággal, s az oroszok közül sokaknak nincs ilyen...).

Lettország az EU-n belül az egyik legrosszabb demográfiai mutatókkal rendelkezik: az élveszületési index, a mortalitás szintje és a születéskor várható élettartam tekintetében Lettország egyértelműen sereghajtó, ami a fentiekben túl annak is következménye, hogy a gyors gazdasági felzárkózásért cserébe komoly árat fizetett az ország: a GDP-nek mindössze 5,4%-át költötték egészségügyi kiadásokra 2015-ben, ami fele az EU-s átlagnak.

Lettország 2018-ban ünnepelte megalapításának centenáriumát, az eseményorozat logójában pedig a százasban lévő két nulla egy végtelen jellel áll össze. A lettek úgy tartják, országuk további sikerének receptje az identitásáért a történelem során többször megküzdő, a természetet szerető néplelekben, a természet erejére építő zöldiparágakban, az ellenállásban összeforrt közösségi szemléletben és a történelem kritikus szemlélésében keresendő. Az, hogy merre lendül a hinta, persze kérdés, de az biztos, hogy Lettország a többi balti állammal együtt továbbra is ütközőzónát képez Nyugat és Kelet között, így az identitás erősítésére komoly lépéseket kell még tennie...

SZIGETI-BÖRÖCZ FERENC
GEOGRÁFUS, TELEPÜLÉS-
ÉS TERÜLETFEJLESZTŐ.